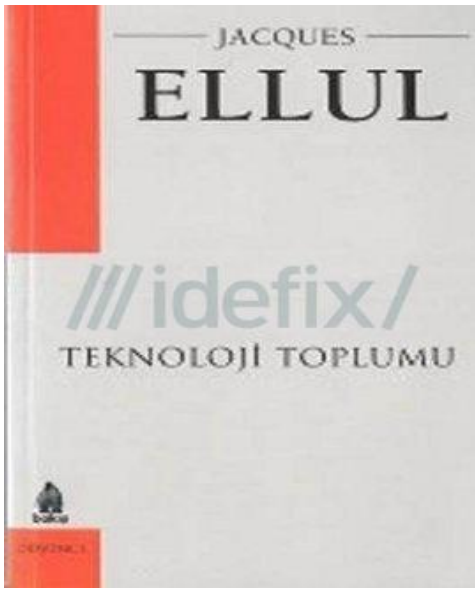

Ellul Jacques (Çev.:Musa Ceylan) (2003). *Teknoloji Toplumu*, İstanbul: Bakış Yayınları, Düşünce Dizisi, Nu:6, 471 s.13.5x21, ISBN: 978-975-6920-16-9.

Salih OKUMUŞ*

Teknoloji toplumları çeşitli açılardan etkiler. Bilhassa ekonomik bakımdan gelişmeye yardımcı olur. Yenilik, üretkenlik, maliyet ve verimlilik hususunda teknolojinin etkileri yadsınamaz. Ancak teknolojinin gelişmeye açık tarafına rağmen bazı uygulamaları toplumun ahlaki değerlerine ters düşerek yeni sorulara neden olabilir. Bu durum teknolojinin insanı kurtarıp-kurtaramayacağı yönünde ciddi felsefi tartışmalara da yol açar. Bazıları teknolojinin insanın geleceği için faydalı olduğuna inanırken bazıları da insanı yabancılaştırdığı ve doğaya zarar verdiği için eleştirir.

Daniel Bell, Ralfh Dahrendorf gibi teknolojiye olumlu bakan düşünürler, bir anlamda mevcut teknolojiyi “zorunlu ve kaçınılmaz” olarak görür. Diğer taraftan teknolojiye modernizm eleştirisi üzerinden olumsuz yaklaşan, başta Martin Heideger olmak üzere, Frankfurt Okulu’nun temsilcileri ile Norbert Elias, Jacques Ellul ve Michael Foucault farklı bir biçimde ele alır. Günümüzde ise, Ulrich Beck, David Lyon ve Zygmund Bauman bu konuyu işleyen isimler arasındadır.¹

İşte, tam burada, Jacques Ellul’un “*Teknoloji Toplumu*” isimli eserini hatırlamak yerinde olacaktır. Peki, Jacques Ellul kimdir? “*Teknoloji Toplumu*”

* Asoc. Prof. Dr., Priştine Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi, ORCID ID/0000-0001-7990-2469, salihokumus@gmail.com.

¹ Hayriye Erbaş, “Dünya Cebimizde: Küçük Ama Büyük Cep Telefonu”, Fotoğrafya, Sayı: 30, 12 Mayıs 2014; <http://www.fotografya.gen.tr/TR/belge/1-471/hayriye-erbas.html>.

neden bahsetmektedir ve neden bu kadar önemlidir? Bu yazıda kısaca bu konu üzerinde durmaya çalışacağız.

Jacques Ellul, Filozof, akademisyen, hukukçu, sosyolog, teolog ve Hristiyan bir anarşisttir. 6 Ocak 1912'de Fransa'nın Bordeaux kentinde dünyaya gelir. Bordeaux ve Paris Üniversitelerinde okur. Sosyoloji, hukuk ve hukuk tarihi alanlarında eğitim alır. Ellul, 1938'den itibaren Bordeaux Üniversitesi'nde Tarih ve Çağdaş Sosyoloji Profesörü olarak çalışır. İkinci Dünya savaşı sırasında Fransız direniş hareketinin liderleri arasında yer alır. Savaştan sonra siyasete atılır. Doğduğu şehirde aktif siyasetin içinde kendine önemli bir yer edinir.²

Ellul, teknoloji toplumu, Hristiyanlık ve siyaset ilişkisi üzerine araştırmalar yapar ve bunlarla ilgili eserler yayınlar. Anarşizm ve Hristiyanlığın aynı amaç peşinde olduğunu anlattığı "*Anarşi ve Hristiyanlık*" isimli kitabı böylesi bir çalışmanın ürünüdür. Aynı zamanda bir akademisyen olan Ellul, yaşamı boyunca özellikle de modern teknolojinin insan özgürlüğünü tehdit etmesini ele alan 58 kitap ve binlerce makale kaleme alır. 'Teknolojik tahakkümün insanlık üzerindeki hâkimiyeti' sürekli olarak ele aldığı esas meselelerinden biridir.³

Ellul'un, siyaset, toplum ve teknoloji alanlarında yazılmış Propaganda (1965), Siyasal Yanılsama (1967), Sözün Düşüşü (1998) ve Teknoloji Toplumu (2003) isimli eserleri konumuz açısından son derece önemlidir.⁴

J. Ellul'un en önemli eseri olarak kabul edilen "*Teknoloji Toplumu*", aslında daha evvel Fransızca olarak kaleme alınan "*La Technique: L'enjeu du siècle*" (Yüzyılın Kazanı) adıyla yayınlanmıştır.⁵ Konuyla ilgili ilk fikirleri burada gün yüzü görür. Teknoloji Toplumu, bir önsöz ve altı bölümden oluşur. Önsöz, Columbia Üniversitesi öğretim üyelerinden Robert K. Merton tarafından kaleme alınır. 1964 yılında eserin ilk baskısı için yazılan önsözde, eserin teknik medeniyetimize dair kapsamlı bilgiler verdiği ifade edilir. Hatta eserin, bugün tekniğin toplumla ilişkisini yeniden tartışmaya açtığı söylenir.

İlk Bölüm, "*Teknikler*" adını taşır. Kitabın girişi mahiyetindedir. Burada teknik olgusunun yeri ile tarihsel gelişimi üzerinde durulur.

² Jacques Ellul, (Çev.: Musa Ceylan), *Teknoloji Toplumu*, Bakış Yayınları, İstanbul 2003, s.4; https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Ellul.

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Ellul.

⁴ Ellul, (2003:4).

⁵ Paul A. Taylor, Jan Harris, *Dijital Matters: Teori ve Matrix Kültür*, Routledge, London 2005, s.23.

İkinci Bölümde, “*Tekniğin Özellikleri*”ne yer verilir. Bilhassa modern tekniğin özellikleri hakkında geniş bilgiler verilir. Modernizm üzerinde durulur. Tekniklerin birbirleri ile olan ilişkileri, bağılılığı ve özerkliği anlatılır.

Üçüncü Bölüm, “*Teknik ve Ekonomi*” başlığını taşır. Bu bölümde tekniğin ekonomiye etkileri, sonuçları ve kullanılacak yöntemler üzerinde durulur. Ekonomik gözlem teknikleri, tekniğin önünü kestiği ekonomik sistemler ve bazı ekonomik modeller tanıtılır. Daha sonra “*İktisadi İnsan*” kavramı tartışılır.

Dördüncü Bölüm, “*Teknik ve Devlet*” konusunu işler. Bu bölüm devletin teknikle buluşmasıyla başlar, tekniğin devlet üzerindeki yansımalarıyla devam eder. Yazar burada eski ve yeni tekniklerden bahseder. Özel kamusal teknikler üzerinde durur. Bilhassa hukuk tekniğine dikkat çekildikten sonra tekniğe dair bazı yankılar anlatılır.

Beşinci Bölümde, “*İnsani Teknikler*” ele alınır. Yazar büyük keşiflerin ana konusu olarak gördüğü bu tekniklerin nereden ve nasıl ortaya çıktığını araştırır. Tekniğin insanoğlunun en derin dünyasına kadar nüfuz ettiğini söyleyen Ellul, makinenin sadece insanın ortam yaratma eğiliminden başka, insanın özünü değiştirmesine de neden olacak büyük bir değişim aracı olarak görür. Bu bakımdan yazar bu bölümde, çevre-mekân değişimi, zaman ve hareket gibi konular üzerinde durur. Ardından kitle toplumunun yaratılması ve insani teknikleri ele alır. Bu çerçevede eğitim tekniği, mesleki rehberlik, propaganda, eğlence, spor ve tıp gibi eğitim dalları üzerinde durarak tekniklerin insan üzerindeki etkilerini ele alır. İnsanı bir makineye benzeten Ellul, bu yolla insanı anlamaya ve çözümlenmeye çalışır. Son bölümde ise, insanla tekniğin entegrasyonundan bahseder. Bu uyumu bir anlamda, içgüdülerin ve ruhsal unsurların bütünleşmesi olarak nitelendirir. Bölüm, nihai bir çözümlenme ile son bulur. Yazar, burada teknikle insan ilişkisinin uyumuna yönelik çeşitli çözümlenmeler ve tekliflerde bulunur.

Altıncı ve son bölüm ise, “*Geleceğe Bakış*” adını taşır. Burada, tekniğin insanı ve dünyayı ele geçirip geçiremeyeceğini tartışan Ellul, 1960’lı yıllardan 2000’li yıllara doğru bir gezintiye çıkar. Tekniğin toplumun geleceği için ne kadar önemli olduğu vurgusu yapıldıktan sonra, makine-insan ilişkisi üzerinde durulur. İnsanın hatalarını onu doğru yola sevk etmesi için son derece yararlı bulan Ellul, bu teknik çağda, her gün biraz daha teknolojinin amaçlarını ve bir buçuk asırdır çektiği meşakkatleri unutan insanı, toplumu için yeni bir amaç keşfetme çabasında

olmaya davet eder. Araçların çoğalması, amaçların azalmasına neden olamaz. Bu itibarla insan, kendini yeniden keşfetmeli ve yeni bir amaca odaklanmalıdır.

Ellul, teknik kavramını, eserin 1964 yılındaki ilk baskısında yer alan “Okuyucuya Notlar” bölümünde “rasyonel olarak insan faaliyetlerinin her bakımdan mutlak verimlilik için sahip olduğu yöntemlerin toplamı” olarak tanımlar.⁶ Yani teknik sadece makineler ya da bir sonuca ulaşmak için kullanılan bir prosedürden ibaret değildir. O çok geniş ve karmaşık bir sistemdir. Verimliliğin artık bir seçenek değil, tüm insan faaliyetlerine dayatılan bir zorunluluk olduğu anlaşılırsa yeni bir toplumsal düzenin belirleyici gücü de modern teknoloji olacaktır.

Bu sebeple Ellul, bu etkinlikleri bir gereklilik haline getiren modern teknolojinin yedi özelliğini ortaya koyar: Rasyonellik, yapaylık, teknik seçimin otomatizmi, kendini arttırma, monizm, evrenselcilik ve özerklik.⁷ Tekniğin rasyonelitesi, işbölümü ve üretim standartlarının belirlenmesi gibi yollarla mantıksal ve mekanik örgütlenmeyi zorlar ve “doğal dünyayı ortadan kaldıran ya da astarlayan” yapay bir sistem yaratır. Bir adım daha ileri giderek insanlığa “teknolojiye boyun eğmek yerine, insanlar buna adapte olmalı ve toptan değişimi kabul etmelidir” diyerek yol gösterir.⁸ Bu da entelektüel ve vicdan alanlarını işgal ederek bir kutsal alan yaratır. Beşeri bilimlerdeki azalan değere karşılık yeni teknolojik toplumu örnek verir. Okullardaki eski eğitim sistemini eleştirir, modern eğitimdeki problemleri gözler önüne serer. Bilgi dünyasının sadece bilgisayarı kullanarak yakalanamayacağını onların kendi aralarında kuracakları kombinasyonlar ile dil ve mantıklarının da yeni bir bağ oluşturması gerektiğini söyler.

Robert Merton esere yazdığı önsözde, eserin teknik medeniyetimize dair kapsamlı ve güçlü bir sosyal felsefe formüle ettiğini söyler. Amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda sürekli geliştirilen yeni araçların kurduğu bir medeniyettir bu. Gerçekten teknik amaçları araçlara dönüştürür. Bir zamanlar kendi başına değer verilen şey, ancak başka bir şeyi elde etmeye yaradığı için değerlidir. Ellul, modern çağda tekniğin sosyal, politik ekonomik ve felsefi anlamına ilişkin büyük

---

⁶ Jacques Ellul, *The Technological Society*, Vintage Books, New York 1964, s. xxv.

⁷ Ellul, (2003: 68).

⁸ Ellul, (2003:136).

tartışmayı yeniden açar. Kitap, içeriği nedeniyle insanı ve toplumu daha iyi anlamamızı sağlar.⁹

Ellul, uygarlığın teknoloji tarafından belirlenme trajedisi olduğunu ve teknolojik toplumu incelememiz gerektiğini ileri sürer. Ona göre teknolojinin bu geri dönüşümsüz ilerleyişi yaşamın tüm alanlarını kuşatır ve teknolojinin kendisi bir amaç haline gelir. Teknolojinin belirleme gücü kapitalizmi ekonomiye dayatarak geri dönülmez bir yola sokar. Bu süreç bireysel değildir. Ekonominin kendisi de bir tekniğe dönüşür. Bu birbiriyle bağlantılı bir süreçtir. Bu süreçte yeni teknikler, zaman zaman teknisyen ve politikacıları karşı karşıya getirir. Politik doktrin neyin güzel olduğundan çok yararlı olan üzerinden biçimlendirir. Politikanın yaygınlaşması ve tekniklerin ilkesizce gelişmesi de diktatörlere güç katar. Sonunda demokrasinin özgürlük alanı kısıtlanır. İnsan yalnızlaşır ve kaçmaya başlar:

“(...) Ellul’a göre modern insan tekniğin ona ve onun dünyasına ne yaptığını anlamayan “anksiyete ile kuşatılmış” ve güvensiz insandır. Ona göre yaşam teknik ile donatılmış bir dünyada mutlu değildir. Hatta dışarıya mutlu görünmek tamamen bir teslimiyet pahasına satın alınır. Bu süreç teknolojik olarak donanımlı medya ve popüler kültür ve iletişim üzerinden gerçekleşir. Süreç doğaldır teknik uygarlığın her bir parçası tekniğin kendisi tarafından yaratılmış sosyal bir gereksinimi karşılar. Amaçsız ve sonunda intihara sürükleyen bir ilerleme ile insanlıktan uzaklaşılır.”¹⁰

Jacques Ellul, teknoloji denen güce hâkim olunacağı yönündeki iyimser düşünceyi adeta sarsar. Ona göre teknik ilerleme denen çarkın içine bir kez girildi mi buradan geriye dönüş yoktur. Teknik denen cin bir kez şişeden çıktı mı durdurulamaz ve kendi amaçlarına uygun olarak tamamen yapay bir dünya oluşturma hedefinden geri çevrilemez. Yani içinde kapatıldığımız yapay teknik evreninin dışına çıkma imkânı yoktur.¹¹

Tekniğe hâkim olunacağı fikrine de katılmayan Ellul, tekniğe belki kısmen egemen olacak tek gücün teknisyen olduğuna işaret eder. Teknisyenler otoriter ve

⁹ Ellul,(2003:7-8; 138)

¹⁰ Erbaş, (2014: 1).

¹¹Dilaver Demirağ, “Makinenin Tahakkümü: Anarşist Ekolojide Teknoloji”, <http://itaatsiz.org/2014/04/26/makinenin-tahakkumu-anarsist-ekolojide-teknoloji/>.

kapalı bir dünya oluşturmuş durumdadır. Bu kişiler vicdan sahibi kişiler olabilir ama temel bakış açılarının tartışmasız olarak doğru olduğuna ve teknik dışı her türlü söylem ve düşüncenin hiçbir önem taşımadığına inanırlar. Bu düşünce değişmedikçe bu alanda hiçbir şeyin değişmeyeceği açıktır, çünkü teknik'i etkilemenin yolu teknisyenleri etkilemekten geçer. Ellul'e göre, tekniğin uygulamalarında ahlâkî düşünceye yer yoktur. Teknisyenlerin ahlaki dönüşümleri bile bir fark yaratamaz.¹²

Yazar eserinde, modern dünyamızda hiç bir sosyal, insani veya manevi gerçeğin teknik gerçeği kadar önemli olmadığını savunur. Ellul'e göre, bugün için teknik endüstriyel hayatın dışında uygulanır. Tekniğin gücünün bugünkü yükselişinin makinenin artan kullanımıyla bir ilgisi yoktur. Makine tekniğin sadece küçük bir parçasını temsil eder. Teknik, artık insanın sadece üretken faaliyetini değil tüm faaliyetlerini ele geçirmiştir. Lewis Mumford; "*Makine antisosyaldir. İlerlemeci karakteri nedeniyle, insani sömürünün en keskin biçimlerine yönelir.*" derken, Ellul tekniğin işlevinin "*makine ile toplumun entegrasyonunu sağlamak*" olduğunu söyler.¹³ Teknik makinenin ihtiyacı olan dünya tipini kurar, makinenin sebep olduğu yıkıntıları onarır, uyumu ve düzeni sağlar.

Bir zamanlar doğa, insanoglunun hayat ve ölüm açısından mutlak bağımlı olduğu ve kutsal saydığı bir çevreyi ve gücü kapsarken bugün, maalesef teknolojiye yenik düşer. Ellul, doğanın bu gizli gücünün yerine teknoloji toplumunun kutsal alanlarını koyar. İnsan arzularından bağımsız olarak belirli sosyal ve psikolojik sonuçlar doğuran teknikleri de faydasız bulur. Teknolojinin kendisi ile kullanımı arasındaki tartışmaları da yersiz bulur.

Teknik, sadece ekonomik alanları değil medeniyetimizin diğer bütün alanlarını da ele geçirir. Bilhassa entelektüel faaliyetler ile edebiyat ve sanat alanlarındaki etkileri yadsınamaz. Teknik bir yandan insanı güçlendirirken diğer yandan onun nesnesi haline gelir ve toplumun merkezine oturur. Sanat ve edebiyat gibi bir medeniyet için de, bu tür teknikler elzemdir. Modern toplumlardaki bu faaliyetler, tekniğin doğrudan müdahalesiyle ve çeşitli yollarla sağlanır ve tekniğe doğrudan sadık kalınır. Sinema filmleri, radyo ve televizyon büyük sermaye

¹² Ali Musa Arslan, "Teknoloji Canavar mı?", <http://her-an.org/2015/02/teknoloji-canavar-mi/>; Jacques Ellul, (Çev.: Musa Ceylan), Teknoloji Toplumu, Bakış Yayınları, İstanbul 2003, s.270-283, 449-450.

¹³ Demirağ, (2014: 1).

yatırımları gerektirir. Sanatsal faaliyetler çoğu zaman ekonomik, yasal ya da toplumsal engellemelerle karşı karşıya kalır. Kişisel müziğin yerini radyo alır. Resim ve fotoğrafçılık kendine yeni alanlar açar. Teknik, kübizm ve soyut sanatta olduğu gibi sanatçının bilinçaltına da nüfuz ederek onu etkiler, gücünü tüm etkinliklere ve kültürün tamamına genişleterek modern sanat ve edebiyatı da kendine uymaya zorlar. Zaten entelektüel alt üst oluşun nedeni de bundandır.¹⁴

Teknik tarihsel olarak bilimden önce gelir. Ancak bilim ortaya çıktıktan sonra kendisini geliştirmeye ve yayılmaya başlar. Bugün bilim tekniğin bir aracı haline dönmüştür. Bu yüzden de J. Ellul, teknik konusunda oldukça karamsardır. Ona göre teknik, teknolojinin varlığı ve ona sahip olma meselesi değil planlı, modernleştirilmiş, düzenlenmiş ve kendi kendine yeterli bir kurumdur. Yani teknik ya kendi kendini kullanır ya da makinelerin kullanılacağı şartları yaratır. Evrensellik özelliği de onun ülke ülke ilerleyerek dünyaya yayılmasını sağlar. Teknik ekonomi ve politikaya göre özerk olmasına rağmen sosyal şartlardan bağımsızdır. Aslında Ellul'a göre sosyal, siyasi ve ekonomik şartların değişimini sağlayan ve şartlandıran da tekniktir. Fakat teknik bütün değerlerden uzak adeta bir makine gibi işlediğinden insanın özgürlüğünü de elinden alır. Onu makinelerin arkasına hapsederek bir hayvana çevirir.

KAYNAKÇA

Arslan, Ali Musa, “Teknoloji Canavar mı?”, <http://heran.org/2015/02/teknoloji-canavar-mi/>

Demirağ, Dilaver, “Makinenin Tahakkümü: Anarşist Ekolojide Teknoloji”, <http://itaatsiz.org/2014/04/26/makinenin-tahakkumu-anarsist-ekolojide-teknoloji/>

Ellul, Jacques, (Çev.: Musa Ceylan), *Teknoloji Toplumu*, Bakış Yayınları, İstanbul 2003.

Ellul, Jacques, *The Technological Society*, Vintage Book, New York 1964.

Erbaş, Hayriye, “Dünya Cebimizde: Küçük Ama Büyük Cep telefonu”, *Fotoğrafya*, Sayı: 30, 12 Mayıs 2014.

<http://www.fotografya.gen.tr/TR/belge/1-471/hayriye-erbas.html>

https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Ellul

Paul A. Taylor-Jan Harris, *Dijital Matters: Teori ve Matrix Kültür*, Routledge, London 2005.

---

¹⁴ Ellul, (2003:138-139)

